
БЪЛГАРСКИТЕ ВОЛОНТИРИ В ДУНАВСКАТА КАЗАШКА ВОЙСКА
(1828—1869 г.)

ЕЛЕНА БАЧИНСКА

Въпросът за българските волонтири (остар.: доброволци) в Дунавската казашка войска все още не е намерил отговор в историческата литература¹. По-обстойно разглеждане на този проблем ни позволяват да направим материалите от Държавния архив на Одеска област и по-специално от фондовете “Управление на Новорусийския и Бесарабски генерал-губернатор” и “Главен Статистически комитет на Новорусийския край”.

В навечерието на Руско-турската война от 1806—1812 г. руското командване, както и в предишните войни с Турция през втората половина на XVIII в., започва да сформира доброволчески отряди и полкове от народите на Балканския полуостров и от Молдавия и Влахия.

За сформирание на волонтирските полкове доброволците се привличат по два начина: на доброволците, които приемат руско поданство, след войната се обещава право на собствена земя, освобождаване от всякакви земски повинности и заселване в пределите на руската империя, под командването на казаците и офицерите от Бугската казашка войска; на волонтирите, които не приемат руско поданство, се заплаща възнаграждение, чийто размер се определя според щатните разпоредби на “арнаутското” (волонтирско) командване².

След влизането на руските войски в Бесарабия през 1806 г., а след това и в Дунавските княжества, с бързи темпове започнало сформиранието на волонтирски полкове. Създаден бил волонтирски корпус под командването на назначенния [наказной] атаман (за разлика от избирания от войската — выборный — атаман) на Бугската казашка войска и херсонски помощник, полковника Н. Р. Кантакузин.

Този корпус обединявал 6 полка: три пехотни и три конни. В техния състав влизали молдовски, български, гръцки, сръбски и албански доброволци³. Някои от тях били участвали в Руско-турската война от 1768—1777 г. и 1787—1791 г.,

като напр. българите Зело Христо, Доник Ангел и др.⁴ През април 1806 г. командващият Молдовската армия ген. И. И. Михелсон пише: "Ние винаги сме имали такава войска под името волонтирски арнаутски отряди, които и в пехотата, и в конната войска винаги са били от голяма полза за армията"⁵.

Волонтирските полкове и отряди активно участвали в бойните действия на руската армия по долното течение на Дунав и в Молдавия. След подписването през август 1807 г. на Слободзейското примирие между Русия и Турция, волонтирските полкове били ликвидирани поради многото разходи, свързани с тяхното поддържане⁶.

През май 1811 г. командващият Молдовската армия М. И. Кутузов започнал създаването на "български отряд" за чисто военни цели от българите, които се преселили отвъд Дунава. Не след дълго отрядът се превърнал в Българска земска войска, в която влизали само отвъддунавски преселници⁷. Съществуват сведения, че в тази войска участвали и български волонтири от 1806—1807 г. Българският капитан Ангел Бабанов, който служил в полковете на М. Кантакузин и в Българската земска войска, пише следното за участието на волонтирите във войната от 1806—1812 г.: "Създадените по спешност волонтирски конни и пеши отряди продължиха да служат на собствена издръжка, с присъщата на воинско звание неуморност и активност против врага, с чиста съвест. Безстрашно и храбро, с постоянно усърдие те се стараеха да се отличат и докажат своите умения. Много от тях пожертваха живота си на бойното поле, други, които участваха в миналата (1806—1807 г. — Е. Б.) и във втората военна кампания (1809—1812 г. — Е. Б.), бяха ранени и осакатени. Тази дружина просъществува до сключването на мира през 1812 г."⁸.

След сключването на Букурещкия договор от 1812 г. и присъединяването на Бесарабия към Русия, значителна част от волонтирите и войниците от Българската земска войска се заселва в градовете и селата на областта. Някои от тях са български волонтири — Велю Баша, Атанас Матушков, Тодор Коста, Христо Бабанов, Георги Додонов, Ница Стахийев, Иван Мритов и участниците в Българската земска войска — Константин Кочев, Добри Ломан, Хаджи Пенчо, Христо Косяколу, Петър Узун и др.⁹ По данни на Ангел Бабанов, който е пълномощник на волонтирите, около две хиляди от тях се заселват в Бесарабия. Според същия Ангел Бабанов, това е предизвикано от факта, че: "Отечеството на волонтирите останало под турско господство. Турците познавали непокорните им сърца и нито един волонтир не смее да се завърне в родното си място, страхувайки се да не пострада от безчовечна жестокост и да не загуби живота си заради предателство и явно разположение към едностранните си руснаци...

За да избегнат смъртния страх, те решително изоставили всичко в своите домове — и домакинското обзавеждане, и плодородните градини — на произвола на ненавиждащите ги [турци] и в своята безнадеждност потърсили спасе-

ние и благословия в земите на покровителстващата всички и христорлюбива Руска държава"¹⁰.

След заселването си в Бесарабия волонтирите започнали да искат обещаните им участъци земя, освобождаване от данъци и други земски повинности. Военният губернатор на Бесарабия през 1812 г. и впоследствие до 1816 г. неин граждански губернатор, генерал-губернаторът И. М. Гартинг обявява, че във връзка с войната с Наполеон разпределението на земята за волонтирите се отлага, но че те се освобождават от всички данъци и повинности. Всички волонтири остават по местата, където първоначално се заселват. След приравняването през 1819 г. към статута на чужди колонисти на отвъддунавските преселници, Попечителният комитет за чуждите заселници в Южна Русия предявява искане волонтирите да се заселят в колонистките окръзи. Волонтирите обаче отказват да бъдат в подчинение на Попечителния комитет, тъй като смятат, че статутът чужд колонист ограничава правата им и заслугите им към Русия. По тази причина местната администрация ги включва в състава на данъчнооблагаемото население, изисквайки плащане на данъците и отбиване на повинностите. След продължителна борба за правата си, в началото на 1824 г. 300 волонтирски семейства упълномощават капитан Ангел Бабанов, унтерофициера Тодор Ходина, Жека Байрактар, Иван Романов и Васил Казаки да се обърнат към Новорусийския и бесарабски генерал-губернатор граф М. С. Воронцов с молба да им бъдат отпуснати земи, заделен селскостопански инвентар и добитък и да им бъде оказано съдействие за построяване на къщи¹¹. През лятото на 1824 г. на волонтирите е отпусната земя за заселване, граничеща с Редой и Бабей в Акермански уезд и са заделени по 30 десетини земя за всяко семейство (десятина — стара руска мярка за повърхност = 10,9 декара). Освен това М. С. Воронцов се разпорежда от времето на заселването си на това място волонтирите да се зачисляват "към общността на коренните бесарабски жители, които се задължават да плащат данъци и да изпълняват земските повинности"¹².

Първите заселници в отредените земи се настаняват през 1826 г. През 1827 г. те наброяват 32 семейства, в това число и семействата на българските волонтири Александър Киров, Тодор Стоян, Тодор Белилов, Георги Танасов, Васил Жека, Димитър Филев. През 1828 г. селището наброява 155 семейства. От февруари 1827 г. то се нарича Волонтировка (сега в Република Молдова)¹³.

Опитите за принуждаване на волонтирите да заплащат данъци не дават резултат. Те справедливо смятат, че според условията за сформирането на волонтирските полкове, доброволците се освобождават от "положението на данъкоплатци". Бесарабската казъонна палата (губернско данъчно управление) свидетелства, че те не заплащат данъците и "не се подчиняват на земските полицейски власти".

Едва през 1827 г. на волонтирите е дадена за 10 години привилегията, освобождаваща ги от данъци и повинности¹⁴. Известният руски военен историк А.

Петров, автор на много изследвания за руско-турските войни от края на XVIII и началото на XIX в., пише за волонтирите, че те били хора, които “се ръководели преди всичко от желанието си за лична свобода. Хора отчаяни и смели, те повече обичали бойния кон, отколкото работния добитък. Хора, които идват в Русия, за да намерят онези условия на живот, които липсвали в отечеството им”¹⁵.

Още със започването на Руско-турската война от 1828—1829 г. волонтирите пишат до Новорусийския и бесарабски генерал-губернатор, че желаят да бъдат зачислени в състава на руската армия. В писмо от името на 176 семейства се изтъквало: “От носещите се слухове дочуваме, че руската войска възнамерява да нападне турската войска; всеки от нас при първо раздвижване на духовете с пужното оръжие, ревностно желание и с усърдие ще продължи да служи на Негово императорско величие и ще защитава до последна капка кръв своето Отечество”¹⁶.

Тъй като решението на въпроса за зачисляването на волонтирите в армията се забавя, в средата на юли 1828 г. техни пълномощници се обръщат към полковник С. Челобитчиков, комуто е поръчано сформирани на Дунавската войска. Волонтирите молят да бъдат включени в състава на казачеството, което се набира от украински буджакски запорожци и уст-дунавски буджакски казаци (усть-дунайский — от устието на р. Дунав). На 28 юли С. Челобитчиков пише рапорт до М. С. Воронцов, в който моли за разрешение да включи волонтирите в Дунавската войска, тъй като те познават театъра на военните действия, знаят “източни езици” и ще бъдат много полезни. М. С. Воронцов приема предложението и го отстоява пред военните власти. На 4 август 1828 г. цар Николай I разрешава волонтирите от Бесарабска област — гърци, българи, сърби и албанци — да се зачислят в състава на дунавските казашки полкове¹⁷.

Сред зачислените във войската волонтири са българите с голям военен опит Лука Евтодиев и Ангел Доница, които са участници в Руско-турската война от 1768—1777 г. и притежават атестати от изтъкнатия руски военачалник П. А. Румянцев; също така Тодор и Стефан Василеви, Степан Атанасов, Зелес Кристев, Николай Диоринев, участници в Руско-турската война от 1787—1791 г. Много от българските волонтири са участници в Руско-турската война от 1806—1812 г.: Ангел Бабанов, Тодор Косте, Тодор Станков, Стефан Яковлев, Фьодор Григоров, Василий, Андрей, Тодор и Степан Вуткареви, Степан Афанасиев, Стоян Иванов, Диордий Танасов, Николай Николаев и Борис Стоян. Всички те са удостоени с атестати от генералите М. И. Кутузов, И. В. Сабанеев, Н. Р. Кантакузин и Ф. П. Палин¹⁸.

Заедно с дунавските казаци, българските волонтири участват във войната от 1827—1828 г.; през 1830 г. съпровождат българските преселници в Бесарабия, работейки на Измаилската, Сатуновската и Леовската преправи; през 1833 г. те са привлечени в състава на руския помощен сухопътен отряд за регулиране на

турско-египетския конфликт. През 1847 г. българските волонтири са прехвърлени в състава на кавказкия корпус, където се намират до 1856 г. и се отличават в боевете при Большая Чечня и долното течение на р. Терек¹⁹.

В състава на Дунавската войска българските казаци участват в Кримската война през 1853—1856 г. Те съпровождат руската армия при преминаването на р. Дунав и превземането на гр. Тулча. През 1854 г. Дунавските полкове са прехвърлени в Одеса, където заемат кордонна предна позиция от Карантинното пристанище до Люстдорф и оттам към устието на р. Днестър. На 10 април 1854 г. Дунавските полкове отбраняват самата Одеса от нападението на англо-френската ескадра, участват също в обстрела на фрегатата “Тигър” и пленяването на екипажа ѝ. Съвременник на тези събития пише: “Казаците тръгнаха с лодки, за да вземат пленниците. Небивало чудо! Казаците плениха парахода!...”²⁰

Освен че се сражават за Одеса, Дунавските полкове служат и като гранична охрана в Тулча, на предна линия са по островите в устието на р. Дунав и съставят специално подразделение, което действа в състава на отряда, командван от генерал Ушаков. През 1855 г. е сформиран още един полк на Дунавската войска, с гарнизони в Акерман и между Бугаз и Шабалт. В периода 1853—1856 г. към Дунавската войска са зачислени нови доброволци, между които и 28 души от българските колонии²¹.

За героизма и мъжеството, проявени по време на Кримската война, Дунавските полкове са наградени с шандарты (знаме в кавалерията и флота) “За храброст”, всички военни чинове са удостоени с правата и преимуществата, с които се ползва редовната армия. Най-отличилите се офицери са повишени в чин, казаците са произведени в офицери и получават ордени²².

След Кримската война войската продължава да служи по границата. Във връзка със загубата от Русия на придунавските области на Бесарабия според Парижкия мирен договор от 1856 г., дунавските казаци са разположени като гранична охрана по линията Болград-Татарбунар и нататък по Черноморското крайбрежие. Казаците, охраняващи новата граница, през лятото на 1858 г. са разквартировани в Михайловка, Татарбунар, Дивизия, Балабановка и други български колонии²³.

Българските казаци-волонтири изиграват значителна роля в живота на Дунавската казашка войска.

БЕЛЕЖКИ

¹ За български волонтири в Дунавската казашка войска се споменава в книгата на Защук, А. Военное обозрение Бессарабской области. СПб., 1863, с. 175.

² Петров, А. Война России с Турцией 1806—1812. СПб., 1885, т. I, 1806 и 1807, 391—392.

³ Гросул, Г. С., Р. Даниленко. К вопросу об участии волонтеров из Дунайских княжеств в русско-турецкой войне 1806—1812 годов. — В: Известия Молдавского филиала АН СССР. Кишинев, 1961. Т. 2, 5—8, 11.

⁴ Государственный архив Одесской области (по-нататък — ГАОО), ф. 1, оп. 214, д. 22 за 1824 г., л. 69—71.

⁵ Петров, А. Война России с Турцией..., с. 391.

⁶ Гросул, Г. С., Р. Даниленко. Документы об участии волонтеров Дунайских княжеств и Балканского полуострова в русско-турецкой войне 1806—1812 гг. — В: Труды Центрального государственного архива Молдавской ССР. Кишинев, 1962, т. I, 123—126.

⁷ Грек, И. Ф. О проектах планов устройства выходцев из-за Дуная на положении казачьих войск на юге России в конце XVIII—начале XIX ст. — В: Известия АН Молдавской ССР. Серия общественных наук. Кишинев, 1976, Вып. 3, 49—50.

⁸ ГАОО, ф. 1, оп. 214, д. 22, за 1824 г., л. 1.

⁹ Поглюбко, К. А. В борьбе ковалось братство. Кишинев, 1975, 6—8.

¹⁰ ГАОО, ф. 1, оп. 214, д. 22 за 1824 г., л. 2, 4, 66—94.

¹¹ Пак там, л. 1—6.

¹² Высочайшее утвержденное положение Комитета Министров. — О водворении запорожских казаков и других заграничных выходцев в Бессарабской области. 19 февраля 1827 г. — В: Полное собрание законов Российской империи. Собр. П. Т. 2, 1827. СПб., 1830, № 913.

¹³ ГАОО, ф. 1, оп. 214, д. 22 за 1824 г., л. 98—118, 211.

¹⁴ Высочайшее утвержденное положение..., № 913.

¹⁵ Петров, А. Война России с Турцией..., с. 79.

¹⁶ ГАОО, ф. 1, оп. 214, д. 22 за 1824 г., л. 173.

¹⁷ Пак там, оп. 218, д. 9 за 1829 г., л. 53—54, 122.

¹⁸ Пак там, оп. 214, д. 22 за 1824 г., л. 69—99.

¹⁹ Пак там, ф. 3, оп. 1, л. 55, л. 33—35.

²⁰ Чижевич, О. О. Воспоминания очевидца. — В: Плаксин, С. И. Щеголевский альбом. Сборник исторических фактов, воспоминаний. Одесса, 1905, с. 46.

²¹ Поглюбко, К. А. През равнините към Балкана. С., 1979, с. 54.

²² ГАОО, ф. 3, оп. 1, д. 55, л. 25—29.

²³ Защук, А. Военное обозрение Бессарабской области. СПб., 1863, с. 166, 187—192.